

BOLA IJTIMOIYLASHUVI MASALALARIDA TARBIYACHILAR VA OTA-ONALARGA PSIXOLOGIK-IJTIMOIIY YORDAM

Mengliyeva Gavhar Ibragimovna
Termiz davlat pedagogika instituti

Pedagogika va psixologiya
mutaxassisligi 2-kurs magistri

Kalit soʻzlar: bola, ijtimoiylashuv, tarbiya, jamiyat, xulq-atvor, tarbiyasi qiyin, xususiyat, amallar, vositalar.

Ключевые слова: ребенок, социализация, воспитание, общество, поведение, трудное воспитание, особенности, действия, средства.

Keywords: child, socialization, upbringing, society, behavior, difficult upbringing, features, actions, means.

Insoniyat mavjudligining muhim shartlaridan biri- bola tarbiyasi hisoblanganligi bois, u dunyoga kelmasdanoq tarbiyaviy tadbirlar boshlab yuboriladi. Ma'lumki, bola besh yoshgacha uning keyingi hayotida o'z aksini topuvchi nihoyatda ko'p bilimlarni oladi.

Bola ijtimoiylashuvining ajralib turuvchi xususiyati, uning jamiyat ilgari surayotgan yurish-turish me'yorlariga baho berishi va nazorat qilishining qiyinligidadir. U bularni faqat o'zlashtirib boradi, shuning uchun ham bola shaxsining ijtimoiylashuv jarayonida ota-onalar, qarindoshlar, ular bilan ishlayotgan mutaxassislarning (psixolog, shifokor, pedagog va shu kabilar) ta'siri katta bo'lib, bolalarni hayotda zarur ijtimoiy bilimlarni ertaroq va yaxshiroq, o'zlashtirishlari, ularni hayotda qullashga intilishlari aynan ularga bog'liqdir.

Shunday bo'lsa-da jamiyatda xulq-atvorida salbiy illatlarga moyil, ijtimoiy me'yorlarni qabul qilolmaslik xohishi, xatti-harakatlarini nazorat qila olmaydigan bolalarni uchratamiz. Ular tabiatan shunday xulq-atvorga ega deb, e'tibordan chetda qoldirish yoki chora-tadbirlar ishlab chiqmaslik jamiyat uchun kattadan-katta yo'qotishlarga olib keladi. Shu bois tarbiyasi va xulq-atvorida o'zgarishi bo'lgan bolalarga yordam ko'rsatuvchi

kishilar psixologlar, pedagoglar hisoblanadi. Chunki tarbiyasi qiyin bolalarda bir qator o‘ziga xos tipik illatlar kuzatiladiki, ular:

- ota-onalar, pedagoglar va boshqa katta yoshdagilar bilan munosabatda;
- o‘rtoqlari, sinfdoshlari va boshqa tengdoshlari bilan munosabatda;
- o‘ziga munosabatda va o‘zini o‘zi tushunishda;
- ichki yagonalik, boshqalar bilan do‘stlasha olmasligi;
- o‘qishdagi qiyinchiliklarni boshdan kechiruvi kabi tipik illatlar kuzatiladi.

Ushbu illatlardan bolalarni xalos etish yoki ularning oldini olish uchun qanday psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatishda, o‘ylaymizki, tarbiyasi qiyin bolalarga psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatishning o‘ziga xos tartibi bo‘lish kerak.

Bugungi kunda psixologik-pedagogik tajribalar tarbiyasi qiyin bolalarga yordam ko‘rsatish uchun quyidagi tartibda ish tutishni taqozo etmoqda:

1. Yosh jihatlariga qarab proflaktika va psixokorreksiya ishlarni boshlash talabi;
2. Ishni differensial va individual tashkil etish;
3. Yordam faoliyatida xilma-xillikni ta‘minlash, ya‘ni vaziyat, shart-sharoitga qarab usullar, vositalardan keng foydalanish;
4. Insoniylik munosabati bilan yondoshish;
5. Mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olish.

Albatta, yuqorida sanab o‘tilgan talablar umumiydir, ammo tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlayotgan vaqtda ularga psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatish uchun bir qator uslub va amallardan foydalanishni bilish lozim.

Tarbiyada ta‘sir ko‘rsatish usullariga ya‘ni *taqdirlash va jazolash* yo‘llariga alohida e‘tibor beriladi. Tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlash jarayonida ham pedagog-tarbiyachilar ulardan samarali foydalanishlariga to‘g‘ri keladi.

Taqdirlash bola xatti-harakatlarida ijobiy sifatlarni tarkib topishi va mustahkamlanishi uchun, jazolash esa ixtiyor etilmaydigan salbiy xususiyatlarni oldini olish

va ulardan ogoh etish maqsadida foydalaniladi. Jazolash adolatli va bolaning shaxsini kamsitmagan holda samarali tashkil etilishi zarur.

Tarbiyaviy vositalar orasida tarbiya amallari borki, ularni samarali qo'llash ijobiy natijalarga olib keladi. Tarbiya amallari tarbiya uslublarining tarkibiy elementlari bo'lib, ular bolaga ta'sir samaradorligini ta'minlashga yordam beradi. Biz tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlash jarayonda mutaxassislar bir qator tarbiya amallaridan foydalanishlari o'rinlidir deb hisoblaymiz. Biz izlanishlarimiz va kuzatishlarimiz tarbiya amallarini maqsad va yo'nalishidan kelib chiqqan holda ularni quyidagi uch guruhga ajratishdik:

Birinchi guruhga tarbiyachining tarbiyalanuvchiga murojaat etishi orqali uning shaxsiy ehtiyojlarini aniqlash yordamida tashkil etiladigan amallar. Bu amallar toifasiga yordam ko'rsatishga ehtiyojni aniqlash kiradi. Tarbiyachi tarbiyalanuvchiga maslahat ma'nosida murojaat qilib, o'z muammolari haqida so'zlab berishini so'raydi va shu asnoda muammoning yechish yo'llarini topadi.

Ikkinchi guruhga guruhiy faoliyatni tashkil etishga asoslangan tarbiya amallarini kiritish mumkin. Ushbu toifa tarbiya amallaridan biri fikrlar estafetasi bo'lib, o'quvchilar berilgan mavzu bo'yicha zanjirsimon tarzda biridan keyin ikkinchisi so'zlaydi, bir-birini to'lg'azadi, aniqlik kiritiladi.

Uchinchi guruhga o'qituvchilarning o'quvchilarga atrofidagi muhitni o'zgartirishga yo'naltirilgan tashkiliy faoliyatlariga qaratilgan amallar kiritiladi.

Ko'rsatma berish amali. Tarbiyalanuvchilarga muomalaga va xulq-atvor qoidalariga tayanib, berilgan topshiriqlarni bajarish so'raladi. Tarbiyalanuvchilar o'yin qoidalariga muvofiq o'z mulohazalarini bildirishlari mumkin. Takliflar jarayonida har bir tarbiyalanuvchining mavqeini himoyalash inobatga olinadi.

Umuman bola tarbiyasida har bir kichkintoyga shaxs sifatida qarab, fazilatlaridan kelib chiqib amallarni bajarishga yo'naltirish, har biriga e'tiborni kuchaytirish va amallar doirasini kengaytirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. N. Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. Toshkent-2009
2. L.M. Mardaxaev. Sotsionalnaya pedagogika Moskva, "Prosveshchenie", 2006
3. F.A. Mustafaeva, Sotsionalnaya pedagogika Moskva, "Prosveshchenie", 2003
4. A.V. Mudrik. Sotsionalnaya pedagogika Moskva, "Prosveshchenie", 2005
5. YU.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsionalnaya pedagogika Moskva 2006 .

